

EÖRSI LÁSZLÓ

„További eljárás nem szükséges”

A XIII. kerületi rendőrkapitány pere

Előzmények: forradalom Angyalföldön

A forradalom kirobbanásakor a tömeg radikalizálódó része fegyvert akart szerezni szerte a városban, de legcsekélyebb eséllyel éppen a XIII. kerületben próbálkozott. A Teve utcai rendőrkapitányságtól többször elűzték, illetve lefegyverezték és őrizetbe vették a civileket. Október 25-én azonban a Horváth Ferenc ÁVH-s őrnagy vezette rendőrök az énekszóval közeledő fiatalok közül hármat lelőttek, hatot megsebesítettek és közel kilencven személyt fogságba vetettek. Mindez később a rendőrségi jelentésekben úgy jelent meg, mintha csupán önvédelmi harcot folytattak volna.

A tömeg újabb követelésére elengedték a foglyokat. Az októberi harcok idején a városrész – még az északi munkáskörzetek is – lényegében passzív maradt. Egyesek csatlakoztak a más kerületekben zajló fegyveres ellenálláshoz.

Még a tűzszünet első napjaiban sem történt a kerületben érzékelhető változás, a helyi hatalom szilárdan állt a lábán. A politikai kibontakozás idején a kerületi rendőrkapitányságok egymás után jelezték csatlakozásukat a forradalomhoz. A régi rendszer leghívebb támogatóinak a XIII. kerületi kapitányság vezetői bizonyultak.

Nem jelentett veszélyt számukra, hogy forradalmi bizottságot alakítsanak – ahogy ezt központilag előírták, mivel e szervezetet kommunista eszmeiségűek töltötték be, közülük egyébként néhányan igencsak kivették a részüket az antifasiszta el-

lenállásban is. Nehézségeik azzal kezdődtek, amikor Kopácsi Sándor ezredes budapesti főkapitány utasítására nemzetőrséget kellett szervezniük, ami ötszáz civil felfegyverzésével járt. A felállt nemzetőrség összetétele meglehetősen vegyes volt. Míg a lánggyári munkásokban maradéktalanul bíztak a rendőrök, annál inkább meggyűlt a bajuk a „tripoliszi vagányokkal” és az „Ilkovicshuligánjaival”. De – mivel sehonnan sem várhattak támogatást – nem kockáztatták meg a keményebb fellépést, hiszen joggal tartottak egy kétes kimenetelű összecsapástól.

Horváth Ferenc rendőrkapitány a kerületi pártbizottságban próbált meghúzódní, helyét Bogdán József őrnagy, az addigi helyettese vette át. (Horváthot elfogták a felkelők, ám november 4-én sértetlenül szabadulhatott a Gyűjtőfogházból. Biszku Béla kerületi pártvezetőt viszont nem találták meg.)

A létszám folyamatosan bővült. A nemzetőrök feladata a rend megőrzése, az üzemek, boltok védelme és az ÁVH-s besorozottak őrizetbe vétele volt. Az ÁVH megszüntetését, a súlyos törvénysértők felelősségre vonását a forradalmi erők nyomására felülről kapott utasítás értelmében kezdték meg (csakúgy, mint másutt), és azért, hogy megóvják őket az önbíráskodástól. A Teve utcaiak harminc államvédelmis foglyot ejtettek (ebből az egyik rendőrségi osztag, az „R-csoport”, Müller Ernő vezetésével Mátrafüredről és környékéről hetet), akiket a Fő utcai fogdába szállítottak. A kapitányság forradalmi bizottságának megfogalmazott követeléseai hasonlóak voltak más forradalmi szervezetéhez, amelyek ekkor már országszerte működtek.

Bogdán őrnagy és a kapitányság többi vezetője számos látzatengedményt tett (például radikális politikai követeléseket fogalmaztak meg), de mindvégig kezükben tartották az irányítást. Fel sem merült – mint más városrészekben –, hogy a nemzetőrség civil parancsnokságot szervezzen. A rendőrök itt semmit sem bíztak a véletlenre, állandó járőrözésekkel, razziákkal elejét vették a kapitányságon kívüli civil fegyveres tevékenységnek, csoportosulásnak.

November 4-én hajnalban a szovjet intervenció hírére az addig passzív forradalmi erők kezükbe vették az irányítást, és azonnal megkezdték a függetlenségi harcukat. Spontán módon

alakultak felkelőcsoportok, főleg a kerület északi részében. Még reggel Csémi Károly alezredes, a körzet parancsnoka csapatával elhagyta a Mátyás laktanyát, amelynek őrsége kénytelen volt beengedni és felfegyverezni a civileket. (Állítólag kétszáz go-lyószórót osztottak itt ki.)

A Teve utcában lévő nemzetőrök már nem bíztak a rendőrökben (akik láthatóan nem akartak harcolni), és a kerület különböző pontjain alakították ki bázisaikat. A fegyveres ellenállás legfőbb irányítója Homola László vājár, lakatos és ifjúsági válogatott ökölvívó volt. Kapcsolatot tartott a főbb felkelőcsoportokkal, biztosította számukra a nehézfegyvereket, és kijelölte, hogy ki hol foglaljon el tüzelőállást.

A legerősebb csoport Csizmadi Ferenc („Csizma”) szállítómunkás, korábban ifjúsági Budapest-bajnok ökölvívó parancsnoksága alatt, a Váci út–Rákospatak kereszteződésénél alakított ki harci álláspontot, és vette célba a városba tartó szovjet páncélosokat. Homola megszemlélte a csoportot, és kintartásra buzdította a fiatalokat („nem csak az oroszoknak volt Sztálingrádjuk, nekünk is van Budapestünk”).

Másnap, 5-én folytatódtak a harcok. Az egyre fokozódó tűzfőlény meghátrálásra kényszerítette a szabadságharcosokat, ám csak a szovjetek közül estek el, illetve szenvedtek sebesüléseket. „Csizma” a csoportját már nem tudta összeszedni. Ő csatlakozott az újpesti ellenállókhoz, de Angyalföldön november 7-én megszűnt a fegyveres ellenállás.

A kerületi kapitányság vezetői együttműködtek a szovjetekkel, miután felvették a kapcsolatot a körzet parancsnokával, Belov őrnaggyal.

Megtorlás

A XIII. kerületben sem maradt el a megtorlás az 1956-os fegyveres események kapcsán. A fegyveres ellenállók közül Csizmadi Ferencet, Viskovics Jánost, Törzsök Gézát és Balázs Ferencet kivégezték, Bernáth Istvánra tizenöt éves börtönbüntetést szab-

tak ki, a többiekre lényegesen rövidebb ideig tartó szabadságvesztést róttak ki.

Legkülönösebb – talán az összes 1956-tal kapcsolatos perek közül – a Bogdán József rendőr őrnaggyal és közvetlen munkatársaival szembeni eljárás volt, erről lesz az alábbiakban szó.

Bogdán Nyírbélteken született 1925-ben. „Szüleim teljesen nincstelen parasztok voltak, úgy éreztem az MKP-ban a helyem. [...] 1945-ös időkben többször ökölrel is verekedtem, hogy az MKP befolyása érvényesüljön” – emlékezett vissza tizenkét évvel később. 1947-ig kubikusként dolgozott, ekkor 11 hold földhöz jutott a család, és mindnyájan ennek művelésén fáradoztak, majd beléptek a téeszbe. Ő ekkor került a rendőrség kötelékébe – a párt javaslatára – mint próbarendőr, majd fokozatosan lépett elő. „Álmodni se mertem volna arról, hogy én valaha rendőr őrnagy és kapitányság-vezető leszek” – írta egy beadványban 1957-ben. „Éjjel-nappal csak tanultam és dolgoztam, családi életre alig telt az időből.”¹ Ugyanis 1953. november 1-jétől a XIII. kerületi rendőrkapitányság vezetőjének helyettese lett, 1956 végén pedig átvette a vezetést. Három dicséretet kapott, de nem tüntették ki. Mindemellett a pártvezetőség agitprop titkára volt. Bátyja csendőr múltjával járó hátránnyal is meg kellett küzdenie. Ebben az időszakban megnősült, gyermeke született.

A forradalom és szabadságharc sodrában – ahogy láttuk – Horváth Ferenc őrnagytól az ő kezébe került a XIII. kerületi kapitányság irányítása, és vezényletével küzdötték végig a rendőrök a számukra nehéz napokat, teljesítményüket még a körzeti szovjet parancsnok, Belov őrnagy is igen méltatta.² Így az „ellenforradalmárok” leverése után is megtarthatta pozícióját, és belépett a pártba. Gál Lajos rendőr alezredes (BRFK) dicséretre javasolta bátor helytállásáért.³

A diadalnak nem sokáig örülhetett, hiszen a helyi pártvezetésben bőven akadtak „jóakarói”, akik a „sajnálatos októberi

¹ Bogdán József levele egy ismeretlen ezredesnek (1957. január 21.) Hadtörténeti Levéltár (továbbiakban HL) 722/57.

² Bogdán Józsefné Szénási Géza legfőbb ügyésznek írt levele (1957. június 29.) HL 722/57.

³ Gál Lajos tanúvallomása (1957. december. 6.) HL 722/57.

események” idején illegalitásba vonultak, vagyis „sem elméleti, sem gyakorlati vonatkozásban” nem támogatták Bogdánékát, de még csak nem is értesítették őket eltűnésükről. Ez a lépésük már az október–novemberi napokban is vita tárgyává lett,⁴ és amikor már túl voltak a veszélyeken, sürgőssé vált a múlt átkozmetikázása a szemtanúk elhallgattatásával. E jelenség a budapesti harcok kapcsán általánosnak bizonyult, a megbűjő pártvezetők rendre azokon az elvtársaikon is bosszút álltak, akik bátornak mutatkoztak bármit is tenni a „népi demokratikus” hatalom érdekében.

Ezen túlmenően Bogdán még a kiemelt pártfunkcionáriusokkal szemben is szigorú szabálykövetőnek bizonyult, ezt is nyilván rossz néven vették. Az őrnagy be is számolt egy ilyen esetről, amikor egy Sólyom nevű elvtárs az MSZMP intézőbizottságából telefonon „erélyes hangon utasított, hogy adjak egy Mercedes gyártmányú gépkocsit a III. pártbizottságnak. Én visszautasítottam a hangnemet, és azt mondtam, hogy nem adok gépkocsit, mert ehhez nincs jogom”.⁵

A XIII. kerületben a helyi pártvezetés már novemberben támadást indított Bogdánék ellen, akik a kibontakozó harc egyértelmű vesztesei lettek. Ennek lefolyásáról csak egyoldalú forrásaink vannak. Az őrnagy és hívei részéről sok beadvány, sőt egy terjedelmes perirat is rendelkezésünkre áll, de szinte csak ezekből ismerhetjük meg az ellenlábasaik szándékait és lépéseit, és csak így rekonstruálhatjuk Bogdánék 1956–1959 közötti – igencsak tanulságos – sorsát.

A kerületi pártvezetés tehát már 1956 novemberében azt kezdte el terjesztetni, hogy Bogdán és közeli munkatársai valójában az ellenforradalmárok kezére játszottak, így vizsgálatot indítottak ellenük, hogy leváltásukat kezdeményezzék. „Véleményem szerint – erre nincs bizonyítékom –, az ügy elindítója Kiss János, a XIII. [kerületi] MSZMP-titkár volt” –

⁴ A pártvezetők nem fogadták el a bírálatot, sőt továbbra is helyes lépésnek minősítették az illegalitásba vonulást. – Bogdán levele Garamvölgyi Vilmos r. vezérőrnagynak (1957. március 8.) HL 722/57.

⁵ Bogdán József levele egy ismeretlen ezredesnek (1957. január 21.) HL 722/57.

írta Bogdán az ORFK akkori vezetőjének.⁶ Kiss a Budapesti Rendőrkapitányság új vezetőjéhez, Sós György ezredeshez fordult, ám a BRFK ekkor nem értett egyet a javaslatlaltal.

Másodszorra azonban Kiss sikerrel járt. Noha a rendőrök „egységesen és nyíltan” kiálltak addigi főnökük mellett, 1956. december 8-án Sós György minden indoklás nélkül felmentette Bogdánt beosztásából „ahelyett, hogy megvizsgálta volna a bejelentések valódiságát”.⁷ Erre a Bogdán-táborból senki sem számított, felháborodottan magyarázatot követeltek. Sós napokkal később azt közölte, hogy „nem akarom Bogdánt eldobni, rendes ember, lehet, hogy magasabb beosztásba kerül”, majd három napon belüli választ ígért, ezt azonban nem tartotta be.⁸ Amikor közltek a XIII. kerületi kapitányság beosztottjaival Bogdán leváltását, szinte mindnyájan bejelentették távozásukat.

Kiss Jánosék másik céljukat is elérték: Hamza Béla alezredes vehette át a XIII. kerületi rendőrkapitányságot, aki folytatta a Bogdán-ellenes támadást és – ahogy az őrnagy írta – „pozíciójának megszilárdításához mindent elkövetett, hogy a rendőrbajtársakat ellenem fordítsa”.⁹ Több beosztott – a jól felfogott érdekeiket követve – alkalmazkodott az új személyi feltételekhez. Hamza nyilvánvalóan az országos pártvezetők támogatását élvezte, ahogy ez még a későbbiekben kiderül.

Noha a fővárosi rendőrség lapja, a *Budapesti Őrhely* még ezután, december 16-án dicsérte a XIII. kerületi rendőrök 1956-os helytállását, ugyanez az orgánium – aligha vitatható, hogy Hamzáék nyomására – egy hónappal később, január 17-i számában Pless Zsuzsa *Nem mind arany, ami fénylik* című írásában éles támadást indított Bogdán és közvetlen munkatársai ellen, rágalmakkal bírálva az 1956-os tevékenységüket.¹⁰ Azt

⁶ Levél Garamvölgyi Vilmosnak (1957. március 8.) HL 722/57.

⁷ Uo.

⁸ Bogdán Józsefné Szénási Géának írt levele (1957. június 29.) HL 722/57.

⁹ Levél Garamvölgyi Vilmosnak (1957. március 8.) HL 722/57.

¹⁰ Bogdán úgy fogalmazott, hogy a Pless-cikk „Hamzáék mesterkedése lehetett” – Levél Garamvölgyi Vilmosnak (1957. március 8.) HL 722/57. – Bogdán né biztosan állította: az *Őrhely* magasztaló cikke után „Hamza bement a szerkesztőségbe és erélyesen tiltakozott. »Nem elég, hogy a rendőrök Bogdán-lázban vannak, még nyíltan dicsérik is.« Követelte, hogy egy rágalmazó jellegű cikket közöljenek...” Majd Cser István főszerkesztőre hivatkozott (akárcsak férje a

állította, hogy ezek a rendőrök a zavarosban halászva összefogtak az ellenforradalmárokkal.

Az egy hét múlva íródott jelentés a cikket összefüggésbe hozta a XIII. rendőrségi pártszervezet szervezése körüli zűrzavarral.

Az Őrszem személyekkel foglalkozó cikkeivel sem a területi, sem a kapitányság intéző bizottsága nem ért egyet. A felülvizsgáló bizottság ugyanis csak javaslatot tett egy sor elvtárs felfüggesztésére, elbocsátására különböző indokok alapján, és ezt az Őrszem leköszölte függetlenül attól, hogy ezeknek a volt rendőröknek ügyében végleges döntés még nem történt.¹¹

Bogdán több beadványában igyekezett meggyőzni a feletteseit a vádak képtelenségéről.

1956. október 23-án és az azt követő időszakban sem ingadoztam. [...] Meg lehet kérdezni Randek alhadnagytól Fürling szakaszvezetőig minden kapitánysági dolgozót [...], hogy nem-e az volt a törekvésem, hogy az ellenség minden támadását, ha kell, életünk feláldozásával is visszaverjük, megghiúsítjuk. [...] Az elfogott ellenforradalmárokat kénytelenek voltunk kiengedni, mert a Nagy Imre-kormány amnesztiát adott nekik. Elengedésük előtt azonban, hogy elmenjen a kedvük további fegyveres harctól, meggumibotoztuk őket, amit bizonyítani tud Bán Ervin főhadnagy is.

Miután a főkapitányságtól (Tóbiás József alezredes) azt az utasítást kapta, hogy „lőni nem szabad”, és a többi kerületi vezető is azt mondta telefonon, hogy nem fognak lőni,

[...] mi elhatároztuk, hogy az életünk árán is, fegyverrel megvédjük a kapitányságot. [...] A harcunk eredm-

beadványaiban), aki további információkat is tud. – Levél Szénási Gézának (1957. június 29.) HL 722/57. – A *Budapesti Őrhely* 1956–1957-es számai sem az OSZK-ban, sem az országgyűlési könyvtárban, sem a Rendőrmúzeumban nem lelhetők fel.

¹¹ Tóth János r. alezr. jelentése (1957. január 24.) Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (továbbiakban MNL OL) M-KS 288. f. 30. 1957/3. ó. e. 318.

nyes volt, mert pár napon belül igen sok tehergépkocsit és sok személyt vettünk őrizetbe, akik megadták magukat. Az eredmények fellelkesítettek engem is, de minden vezetőt és beosztottat, s a fáradtság ellenére szinte állandóan, éjjel-nappal talpon voltunk. Pár nap múlva a lőszerünk fogytán volt, és több elvtársnak halaszthatatlannak látszó problémája volt a családja körében, ezért gyengült az erőnk. A kerületi pártbizottsághoz fordultunk segítségért, onnan húsz fő párt- és gazdasági funkcionáriust, valamint húsz fő fegyveres katonát kaptunk segítségül. [...] Örömről nem sokáig tartott, mert a húsz párt- és gazdasági funkcionárius egy napig sem volt a kapitányságon, faképnél hagytak bennünket, és a húsz fegyveres katonát pedig a pártbizottság javaslatára (Horváth őrnagy elmondása szerint) elvitték tőlünk a Láng Gépgyárba [...] ¹²

A *Budapesti Őrhely* január 17-i cikkének előzményeiről egyetlen forrás maradt ránk, ebből nyilvánvaló, hogy azt a helyi pártszervezet készítette elő.

A kapitányság személyi állományát az ellenforradalmi események rendkívül súlyos helyzetbe sodorták. [...] Az ellenforradalom napjaiban a kapitányság, mint egész nem állta meg a helyét. E válságnak egyik közvetlen oka a felső vezetés (Kopácsi) árulásában, egy másik közvetlen oka pedig a helyi vezetők (Bogdán, Simon őrnagy) már korábban kifejlődött politikai és erkölcsi züllöttségében található meg. A kapitányság nem állta ki a próbát. Nem harcolt kellő eréllyel és következetességgel az ellenforradalom ellen. [...] Bogdán József őrnagy [...] a legnehezebb napokban a tényleges vezetést átengedte a kétes elemeknek. Ő lett a nemzetőrség parancsnoka. A nemzetőrség tagjait nem szűrte meg kellően. Ezért soraikba kerültek közönséges bűnözők és nyílt ellenséges elemek [...] ő maga is befolyásuk alá került. [...] Utasítást adott az ÁVH-s tisz-

¹² Bogdán levele egy ismeretlen ezredesnek (1957. január 21). HL 722/57.

tek összefogására. [...] Bogdán őrnagyot a politikai hűtlenségen kívül közönséges bűncselekmények is terhelik. Megállapítható, hogy a kapitányságra került tárgyak legértékesebb darabjait eltulajdonította. [...] Feltehető, hogy eltulajdonított egy 16 000 forintot érő zenegépet is. [...] Amikor az ellenforradalom legjobb elvtársainkat gyilkolta, nagy tivornyákat rendeztek [Simon Lajos és Szabó Gyula őrnagyokkal]. A zűrzavart kihasználva Bogdán magának és az egyik sógorának, más elvtársak jogos igényeit félrerugva új lakást szerzett stb. stb. Összefoglalva: Bogdán politikailag megbízhatatlan, erkölcsileg züllött ember. Rossz rendőr volt mindig. Nem való rendőrségbe.

Az állítások zöme valótlan, a cél nyilvánvaló. E jelentés Simon Lajos őrnagyot hasonlóan kedvező színben tüntette fel, de szerzője tartott attól – mint később kiderült, teljes joggal –, hogy összeköttetései túlságosan erősek ahhoz, hogy komolyabban ártsanak neki. Rajtuk kívül bírálta még Deiszker János századost, Krausz János hadnagyot – őket hamarosan le is szerelték –, és még néhány rendőrtisztet marasztalt el. Ezután javaslatok következtek, például a Bogdán és Simon elleni bünyügyi eljárás elindítása. Végül: „A fentieket megbeszéltük Hamza elvtárssal, a ker. kap. vezetőjével és Kiss elvtárssal, a ker. MSZMP vezetőjével, egyetértettek velem. A kapitányság és a ker. MSZMP között a kapcsolat jó.”¹³

Az 1913-as születésű új rendőrkapitány, Hamza Béla alezredes (eredeti foglalkozása lakatossegéd és 1938-tól párttag¹⁴) azonban igen támadható volt. Nem 1956-os passzivitása miatt, hiszen ebben közvetlen elvtársai is osztoztak. Viszont már 1946-ban a nyilvánosság előtt lelepleződött, hogy miképpen szolgált keretlegényként a szentendrei 109/26. századnál Ukrajnában. Ugyanis ennek szenvedő részese, az 1942 és 1944 között munkaszolgálatot teljesítő Zsadányi Oszkár akkor megjelent visszaemlékezésében ezt írta:

¹³ Sütő Ottó jelentése (1957. január 10.) MNL OL M-KS 288. f. 30. 1957/3. ó. e. 426–430.

¹⁴ MNL OL XIX-A-83-b 3311-3370/1967.

A század élete a borzalmas bánásmód és az éhség miatt kibírhatatlan volt. A századparancsnok és a vételező honvéd nagyszerű egyetértésben ellopta a kiutalt ételmet és emiatt hónapokon át üres feketével és zsirtalan levessel dolgoztak a munkaszolgálatosok, közöttük én is. A vételező Hamza Béla volt, ugyanaz a Hamza Béla, aki jelenleg a demokratikus rendőrségben mint rendőr alezredes teljesít szolgálatot, és aki valami csodás véletlen folytán az V. kerület rendőrségének élére került, ahol most élet és halál ura. [...] 1943-ban a fasiszta hadsereg tábori bírósága súlyosan elítélte a kötelességéről megfélemedezett századparancsnokot és azt a Hamza Béla vételező keretlegényt, aki most rendőr alezredessé lépett elő. Igen, ez nem tévedés, a fasiszta hadsereg tábori bírósága büntett miatt elítélte és a demokratikus rendőrség rendőr alezredessé kinevezte. [...] Hogyan dolgozhatnak az újjáépítés házában az életbe maradottak, amikor Hamza Béla és hozzá hasonló keretlegényekből rendőr alezredesek lesznek?

A századnál napról-napra nehezedett a helyzet. A két tiszt és a keretlegénység – élén Bokros őrzetővel és egy Hamza nevű pesti vagánnyal – lopásai egyre szemérmetlenebbekké váltak. Tőlünk már minden értéket elszedtek, az ebédet és a reggeli pótlást nem adták ki, most a hazulról küldött két kilogrammos téli ruhacsomagot dézsmálták meg.¹⁵

Azt is említette, hogy az órákat is elvette a muszosoktól.¹⁶

Lepleződése után állítólag azért nem került népbíróság elé, mert rokoni kapcsolatban állt Andics Erzsébettel, Berei

¹⁵ ZSADÁNYI Oszkár: Egy rendőr alezredes útja a keretlegénységtől a rendőrparancsnokságig. *A Tett*, 1946. március 18.; Bogdán Józsefné: „Jellemző Hamza fasiszta tevékenységére a zsidókkal és kommunistákkal folytatott kegyetlenkedéseit még a fasiszta Horthy-rendszer sem tűrte, ezért büntetésül brjanszki erdőbe partizánvadász beosztást kapott, ami akkor a legsúlyosabb büntetés volt.” – Levél Szénási Géának (1957. június 29.) HL 722/57.

¹⁶ ZSADÁNYI Oszkár: *Mindenki szolgája*. Magyar Téka, Budapest, [1946.] 84., 91. Zsadányi – akit Bogdán felkeresett – arról panaszkodott, hogy „állandóan zaklatják” írásai miatt. Bogdán József jelentése (1957. március 20.) Miniszteri iratok MNL OL 288. f. 30/1957/74. ó. e.

Andorral, Ratkó Annával és másokkal, akik nemcsak kimentették őt, de még újabb funkciókat is juttattak neki. A munkaszolgálatosokat kifizető társának nem volt ilyen szerencséje, őt tizenkét évi kényszermunkára ítélték.¹⁷

Miután Bogdán mindezeket jelentette a BRFK-nak és a BM-nek, Hamza az 1957. márciusi taggyűlésen a felszólalásában elismerte, hogy keretlegény volt, „ám már régen tisztázódott az ügye”, de „egyébként sem szégyen, mert Dobi István elvtárs, az Elnöki Tanács elnöke is keretlegény volt”, akkor ő miért ne lehetne kapitányságvezető?¹⁸ Lehetett, mert a felső pártvezetésben valóban rendkívül erős volt a támogatottsága. Biszku Béla is megállapította: „Hamza Béla alezredes ügye tisztázott. További eljárás nem szükséges.”¹⁹

Bogdánék vesszőfutása viszont szakadatlanul folytatódott. Sós ezredes – ígéretével ellentétben – továbbra sem indokolta, hogy miért mentette fel őket beosztásukból, viszont a belügyminiszter-helyettes 1957. február 11-i parancsával Bogdánt (és Simon Lajos őrnagyot) felfüggesztette az állásából (ez azt is jelentette, hogy fizetésének csak harminc százalékát kapta meg), majd a XIII. kerületi kapitányság pártalapszervezete a márciusi taggyűlésen azt a határozatot hozta, hogy be se léphet a kapitányság épületébe, de még a rendőrörsökre sem. Ebben az időszakban Bogdán továbbra is felháborodott és méltatlankodó levelekkel bombázta az előljárókat. Rendre visszatért az 1956-os helytállásra – társaiért is mindig szót emelt –, kifogásolta, hogy a Pless-cikk óta teljes a hallgatás az ügyben. „Sorón kívül vizsgálta ki. Ha bűnös vagyok, állítsanak bíróság elé, vagy szereljenek le” – sürgette a BM fegyelmi osztályának vezetőjét.²⁰

¹⁷ Bogdán József jelentése (1957. március 20.) Miniszteri iratok MNL OL 1957/74.; Bogdán József levele Garamvölgyi Vilmosnak (1957. március 8.); Bogdán Józsefné Szénási Géának írt levele (1957. június 29.) HL 722/57.

¹⁸ Bogdán József jelentése (1957. április 8.); Braun Károly levele a Legfőbb Ügyészségnek (d. n.) HL 722/57. Bogdáné ezt írta: „A fegyelmi vizsgálat férjem meghallgatása nélkül, teljesen rosszindulatúan folyt le” – Levél Szénási Géának (1957. június 29.) HL 722/57. Dobiról azonban – ebben a minőségében – magasztaló irások jelentek meg. (Révész Sándor személyes közlése 2019.)

¹⁹ 1957. március 20. Miniszteri iratok MNL OL 288. f. 30/1957/74. ő. e.

²⁰ 1957. április 23. HL 722/57.

Talán még ekkor sem gondolta komolyan, hogy mindez hamarosan bekövetkezik. Május 14-én a fegyelmi osztály határozata értelmében nyomozást indítottak ellene és néhány társa (Simon Lajos őrnagy, a kapitányság korábbi párttitkára, Krausz János hadnagy, a kapitányság korábbi alapszervezeti párttitkára, Major Tibor hadnagy és Müller Ernő őrmester²¹) ellen. Június 20-án az előzetes letartóztatásukról is döntés született.²² Végül Simon, Krausz és Major ellen nem indítottak eljárást, nyilván nekik erős támogatóik voltak. Perbe került viszont Bogdán és Müller mellett a XIII. kerületi rendőrkapitányság nemzetőrségéből Szabadosi Béla, Homola László, Balogh József, Pécsi Ferenc és Nix Lajos. Közülük az 1919-es születésű, lakatos szakmájú Szabadosi Béla múltja figyelemre méltó: 1939-ben – hogy elkerülje a katonáskodást –, Romániába, majd Bulgáriába szökött, ahonnan a németek 1942-ben koncentrációs táborba vitték. Innen megszökött, Jugoszláviába menekült, majd Macedóniában partizánként harcolt 1944 decemberéig. Miután Splitben tiszti iskolát végzett, főhadnagyi rendfokozatot kapott. Ezután a már felszabadult Szegedre jött, hogy a felszabadító magyar sereghez csatlakozzon. Mivel ilyen nem volt, továbbutazott Budapestre, és Csernyisev tábornok mellett dolgozott a főkapitányságon. 1954-ig a közrendvédelmi osztály vezetésére kapott megbízást. Eközben elvégzett négy polgári osztályt, és századossá léptették elő. Ám rendszeres italozása miatt elbocsátották. Ekkor a MÁV-nál helyezkedett el szállítómunkásként. 1946-ban partizán tevékenységéért Magyar Szabadság Érdemrend ezüst fokozatát, a rendőrségi szolgálatáért pedig Közbiztonsági Érdemrendet kapott.

A fentiek közül még a Szabadosinál egy évvel fiatalabb, szintén lakatos képzettségű Simon Lajos is háborús tapasztalatokkal büszkélkedhetett, és szintén a „jó oldalon” állt. 1943-ban került a keleti frontra gépkocsivezetőként. Amikor az egysége

²¹ Müller 1932-ben született Budapesten, munkáscsaládban. Édesapja sütősegéd volt. Az elemi iskolai tanulmányai után önként jelentkezett katonai szolgálatra. 1953-ban alhadnagyként saját kérelmére leszerelt, s mint motor-szerelő átképzős és műszerész dolgozott egy sütőipari vállalatnál. 1955 februárjától a rendőrség kötelékében szolgált.

²² A végzéseket Horváth József százados és Mérő Károly őrnagy jegyzi.

visszavonult Losoncra, átszökött a Vörös Hadsereghez. Először a miskolci, majd a jászberényi fogolytáborban tartották, ahol jelentkezett katonai szolgálatra. Századnevelői beosztást kapott, majd részt vett a németek elleni harcban.²³

Bogdánékat azzal vádolták, hogy fegyvereket adtak ki az ellenforradalmároknak, akiket egyéb anyagi támogatásban részesítettek. Működésüket lehetővé tették azáltal is, hogy nem léptek fel ellenük, sőt vezetőikkel szoros kapcsolatot tartottak fenn, megbeszélést folytattak velük. Továbbá: Bogdán tudomásával, sőt utasítására a kerületi ÁVH-s beosztottakat összeszedték, illetve őrizetbe vették, harminc ÁVH-st börtönbe kísértek; lakásukról a házkutatások során ruhanemüket hordtak be. Ezeket Bogdán saját irodájában tárolta, majd beosztottainak megengedte, hogy széthordják. Ezekből a rabolt ruhaneműkből saját részére is eltulajdonított bizonyos mennyiséget. Utasítására szerveződött meg a Müller-féle csoport, akik magukat „fejvadászoknak” nevezték. Tagjai között volt egy Salzburgból átdobott diverzáns is, akit még november folyamán sem tartóztatott le. Azzal is gyanúsították, hogy az „ellenforradalmi időkben” Bécsben olyan személlyel tartott kapcsolatot, akinek összeköttetései voltak angol és osztrák állampolgárokkal.

Amikor elkezdődött Bogdán kihallgatása, számos szemtanú bátor nyilatkozattal vállalt mellette szolidaritást. Tengler Márton volt ÁVH-s hadnagy:

[...] az a benyomásom alakult ki, hogy Bogdán elvtárs becsülettel állt posztján, és sok embert mentett meg. Ugyanígy megvédte a XIII. kerület békéjét és rendjét is...[...] Megdöbbenéssel hallottam később, hogy állásából felfüggesztették. [...] Az általam látottakból ítélve Bogdán elvtárs kommunista módjára viselkedett.²⁴

²³ Simon Lajos jegyzőkönyv. (1957. július 30.) HL 722/57. A levéltári forrásból gyanítható, hogy Simon korrupt rendőrtiszt volt.

²⁴ Tengler Márton nyilatkozata (1957. június 27.) HL 722/57.

Herkli József volt ÁVH-s százados szerint Bogdánék

[...] egységesen kiálltak, életük kockáztatásával, szocialista rendszerünk megvédésében. [...] Kommunistákat mentettek meg a biztos lincseléstől. Valóságos hősök voltak. A többiek (például Papp alezredes, Mátyás laktanya) gyávák, vagy árulók (mint Kopácsi), vagy ostobák (mint Tóbiás alezredes, a főkapitányság beosztottja, aki telefonon azt az utasítást adta, amikor már jelezték a kapitányság megtámadását, hogy Bogdánék csak akkor tüzelhetnek, ha Bogdán előzően telefonon jelentést tesz és engedélyt kér, hiszen a telefon kapcsolása is 10–30 percig tart.

Ezután támadást indított Hamzáék ellen:

Megdöbbsentettek azok a vádak, melyekkel Bogdán őrgy., Simon őrgy. és Szabadosi személyeket illették, „ellenforradalmárok és tolvajok”. Nem tudom elhinni. Joggal mondhatom, hogy az említett elvtársak olyan fasiszta árulók és gyáva árnyékpolitikusok áldozatai, akik így akarják felelősségüket magukról lerázni, s érdemeket szerezni maguknak, hamis legendák útján.²⁵

Winkler Béla főhadnagy, volt partizán: „ezeket az elvtársakat legszívesebben a keblemre ölelném, mert mutassanak még rendőri egységet, ahol úgy megállták a helyüket!”²⁶

Gubis Ádám, az MSZHSZ budapesti titkára és Andrisák János, az MSZHSZ káderosztályának vezetője: „követhettek el hibát, amit mi nem tudunk, azonban egyben határozott a meggyőződésünk, hogy Bogdán elvtárs szilárdan állt a párt és a népi demokratikus hatalom mellett. Aláhúzzuk, hogy nem a

²⁵ Herkli József volt ÁVH-s százados nyilatkozata (1957. június 28.) HL 722/57.

²⁶ Bogdán Józsefné levele Szénási Gézáknak (1957. június 29.) HL 722/57. E forrás szerint Winkler azt a választ kapta, hogy „jól gondolja meg, mit beszél”.

Nagy Imre irányvonala mellett volt, hanem a munkás-paraszti hatalom oldalán.”²⁷

Milos Rezsóné volt osztályvezető:

Én szinte csodáltam, hogy Bogdán őrnagy milyen józanul és milyen bátran lépett fel az akkori kétségtelenül nagyon nehéz helyzetben, amikor teljesen magára hagyatva kellett intézkednie. Amikor később meghallottam, hogy Bogdán őrnagyot – mint olyat, aki az ellenforradalmárokkal együttműködött – elbocsátották szinte meg voltam döbbenne. [...] Nem is akartam elhinni, arra gondoltam, hogy biztos valami félreértés vagy intrika áldozata lett.

Fentieket mint kommunista, kötelességemnek tartotam leírni.²⁸

Székler Ernő, a BM Anyagi Területi Pártbizottság titkára: „Az a benyomásunk, hogy Bogdán elvtárs elleni eljárás valami félreértés, rágalom vagy személyi bosszú alapján indult meg.”²⁹

Őt tűzoltó tiszt is – akik részt vettek a rendőrkapitányságot és a tűzoltóságot magába foglaló objektum fegyveres védelmében – határozottan kiállt Bogdán mellett.³⁰

Legmerészebben talán Braun Károly munkásőr emelt szót mellette, „köztisztjeletben álló, gerinces kommunistának” minősítve Bogdánt, aki megköveteli a vasfegyelmet, és arra is emlékeztetett, hogy a forradalmi napokban a helyi pártvezetés anynyira megbízhatónak tartotta, hogy a pártház kulcsát is neki küldették át a gondnokkal.

²⁷ Gubis Ádám és Andrisák János levele Biszku Bélának és Szénási Gézának (1957. június. 29.) HL 722/57. A levelüket így fejezték be: „Kérjük az Elvtársakat, hogy személyesen is hallgassanak meg bennünket.” Azt is írták, hogy a budai karhatalmi ezredben harcoltak az „ellenforradalom” felszámolásáért.

²⁸ Milos Rezsóné feljegyzése (1957. július 8.) HL 722/57.

²⁹ Székler Ernő nyilatkozata (1957. július 1.) HL 722/57.

³⁰ Dániel Sándor, Galántai Nándor őrnagyok, Székely Imre százados, Szilágyi Sándor főhadnagy és Bodnár Gyula hadnagy Belügyminisztériumnak küldött feljegyzése (1957. július 9.) HL 722/57.

Azt kérdezem én és a többi fegyvert szorító elvtársam, hogy hol voltak akkor azok a személyek, akik ezeket a borzalmas vádakot felépítették. Hogy miből, és miért azt ők tudják. Hol voltak akkor, amikor a golyózáporokat kaptuk...? Valahol biztosabb deckungban, vagy ahogy manapság mondássá vált, illegalitásban. Pedig kaphattak volna ők is fegyvert, hogy többen legyünk [...] nagy szükség lett volna rájuk. Akkor nem szenvedett volna ilyen hatalmas károkat [...] nem rendült volna meg annyira a párt és a nép hatalma. Hol volt akkor Hamza alezredes 150 fős munkásőrsége, amit az Angyalföldi Híradóban jelentett és hol volt maga Hamza? [...] Miért nem segítette a kerületi kapitány-ságot...? [...] Persze ez veszélyes játék lett volna, de annál könnyebb volt 1956. dec. 21-én Szabadosi Bélát letartóztatni és az ellenforradalmár bélyegét rásütöni...³¹

Ahogy e forrásból kiderül, Szabadosit csak az akkori kerületi szovjet parancsnok alezredes közbelépésére engedte szabadon, aki személyesen ismerte az egykori partizánt. „Hamza azt a jutalmat szánta neki, hogy a karácsonyt benn töltsé, de nem csak neki, hanem az egész tisztikarnak, kivéve az időközben bevágódott talpnyalókat.” Majd szóba hozta Hamza múltját is:

Amikor [Zsadányi Oszkár könyvét] elolvastam, mélyen elgondolkodva boncolgattam, hol van itt a kommunista mentalitás, a kommunista jellem? Hogy lehet az ilyen jellemű és lelkületű embertől kommunista érzést és jellemet, emberséget kívánni? [...] Hamza az alárendelt munkaszolgálatos embertársait sanyargatta és fosztogatta 1941–45-ben, míg a Szabados Bélák a Balkán hegyekben minden veszélyt és szenvedést vállalva harcoltak az emberi szabadságért, a néphatalom megvalósításáért, a nemzetközi internacionalizmusért, nem pedig a fasizmus oldalán az embertársai kifosztásáért és sanyargatásáért.

³¹ Braun Károly levele a Legfőbb Ügyészségnek (d. n.) HL 722/57.

Majd további tanúk meghallgatását javasolta azok köréből, akik a kerületben szolgálatot teljesítettek.³²

Bogdán a kihallgatásai alkalmával öntudatosan védekezett, továbbra is teljesen jogtalannak tartotta az ellene irányuló eljárást. Legfeljebb apróbb hibákat ismert el, s nem nagyon taktikázott. Például kijelentette, hogy az ÁVH megszüntetését Münnich Ferenc jelentette be – aki ekkor, 1957 nyarán a fegyveres erők minisztere és egyben a miniszterelnök helyettese volt –, és a tőle származó utasítás alapján valamennyi ÁVH-s beosztottat őrizetbe kellett volna venni, és azokra, akiket súlyos törvénytelen ségerek terheltek, felelősségre vonás várt.³³

Azt még az akkori közvetlen előjárója, Horváth Ferenc őrnagy is elismerte tanúvallomásában, hogy a PB-titkár és a többi elvtárs nagyon meg volt elégedve a rendőrök munkájával.³⁴ Bogdán viszont azt vallotta róla: „állandóan a kerületi PB-n ült, előttem se titkolta, hogy igyekezett bevágódni, mert akkor nem érheti baj. Éppen ebből a rossz tulajdonságából adódott az, hogy okt. 23. után mondta: »Bogdán elvtárs mindent magára bízok, úgy tegyen, ahogy a legjobbnak látja«”.³⁵

Hogy a háttérben milyen erők munkálkodhattak, harcoltak egymással, azt csak sejtethetjük: szeptember 5-én Fekete György miniszterhelyettes utasítása alapján Bogdánt szabadlábra helyezték, és megszüntették az ügyét. Ám 27-én a rendőrségtől indokolás nélkül fegyelmileg elbocsátották, majd mégiscsak vádat emeltek ellene. Október 3-án Jánosi József százados katonai ügyész előtt kellett vallomást tennie. Ekkor is kijelentette, hogy nem érzi bűnösnek magát. Fenntartotta a nyomozati vallomásait.³⁶

Sajnos lépten-nyomon azt tapasztalom, hogy velem szemben elsősorban azok követelik a fegyelmet, illetve a bűnvádi eljárást, akik meghúzódtak a nehéz napokban, nem

³² Uo.

³³ Bogdán József jegyzőkönyv. (1957. június 24.) HL 722/57.

³⁴ Horváth Ferenc tk. (1957. május 15.) HL 722/57.

³⁵ Bogdán levele egy ismeretlen ezredesnek (1957. január 21.) HL 722/57.

³⁶ Bogdán József ügye. (1957. október 3.) HL 722/57.

vettek részt semmiben, tehát hibát sem követhettek el – folytatta Bogdán a harcát. – Most aztán ők a makulátlan emberek, és szinte a fejét követelik mindazoknak, akik az októberi események alkalmával a legcsekélyebb hibát elkövették. [...] Nagyon sajnálom, hogy a pártnak nincs szava az ügyemről.³⁷

Október 21-én elkészült a vádirat, amelyet Zámbó Gyula alvezetés, katonai ügyészségvezető jegyzett. A korábbi vádak közül az ÁVH-sok tárgyainak elsajátítását ejtették – ezt Bogdán mindvégig tagadta –, arra hivatkozva, hogy a nyomozók nem tudtak bizonyítékot beszerezni, részben, mert a *Budapesti Őrhely* már idő előtt megszellőztette a történeteket, másrészt a vizsgálatot nem lehetett kellő időben megkezdeni. Felrötták viszont azt, hogy a kapitányság forradalmi bizottságába beválasztották – a huligánok is kiálltak mellette –, és megszerkesztették az ellenforradalmi nyolc pontjukat. Bogdán védekezését a többiek és a tanúk vallomásaira hivatkozva nem fogadták el. Bogdán kifogásolta, hogy a nyomozás során csak terhelő tanúkat idéztek be, a mentőeket nem. Ezekre tett javaslatot.³⁸

Ám egy újabb belügyi jelentés az „ellenforradalmárok” felgyverzéséért szintén a XIII. kerületi kapitányság vezetését tette felelőssé.

Ezt alátámasztja az a tény, hogy már november 4. előtt a kapitányság akkori vezetői Bogdán József volt r. őrgy, Szabadosi Béla volt r. szds és Homola László tart. honv. hdgy, stb. [...] válogatás nélkül, becsületes elvtársak figyelmeztetése ellenére adtak ki különböző tűzfegyvereket huligánoknak, különböző politikai és gazdasági bűncselekményt elkövető személyeknek és munkakerülő csavarógóknak.³⁹

³⁷ Bogdán József beadványa a Katonai Főügyészség vezetőjének a bűnvádi eljárás megszüntetésére (1957. október 7.) HL 722/57.

³⁸ Bogdán József beadványa Kiss István Gábor hadbíró őrnagynak (1957. november 28.) HL 722/57.

³⁹ Összefoglaló jelentés (1957. november 19.) HL 722/57.

1957. december 6-án kezdődött az elsőfokú tárgyalás Kiss István Gábor őrnagy elnökségével. Bogdán ezúttal sem ismerte el semmilyen bűnösségét, csak annyit, hogy a forró napokban a „korábbi határozottságomat elvesztettem”. Több tanút beidézték, akik közül számosan védték a vádlottakat. A bíróság ezután Szabadosit szabadlábra helyezte, ám Bogdán (és Müller) előzetes letartóztatását elrendelte azzal az indokkal, hogy velük szemben súlyosbító körülmények merültek fel. Homola László harmadrendű vádlott és Csizmadi Ferenc tanú, volt felkelőparancsnok vallomása szerint ugyanis Bogdán november 4-én felfegyverezte és stratégiai tanácsokkal látta el az ellenállókat. A volt őrnagy (és Müller) fellebbezett letartóztatása miatt.⁴⁰ Ezt követően védője, Balogh Zsigmond felkereste a tanácselnököt, és arra figyelmeztette, hogy „Bogdánénak széles körű összeköttetései vannak, még a Legfőbb Ügyészségen is van rokona, és mindent el fog követni, hogy férje szabadlábra kerüljön”.⁴¹ A Legfelsőbb Bíróság elutasította a fellebbezéseket: „a megtámadott végzés megváltoztatására, vagy hatályon kívül helyezésére törvényes ok nincs”.⁴²

Kardos Béla alezredes ügyész végindítványa szerint a kapitányság vezetőjeként kezdeti helytállása fordulatot vett. Az államvédelmi beosztottak felkutatását célzó határozatot aláírta, harminc főt a Fő utcába kísértetett, és elnézte a huligánok feltörését, elfogadta a házkutatásokat, behozott ruhákat fogadott el, és november 4-én fegyvereket osztott ki. Tehát „akkor állt helyt amikor még nem volt világos a helyzet. Amikor már fasizmus jelei megmutatkoztak, átállt. Érdemeket akart szerezni a népi demokrácia ellenségeinek szemében”. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvételben indítványozta kimondani bűnösségét.

⁴⁰ Gubis Ádám: „Látszott, hogy [Bogdán] meg van zavarodva, de mondta, hogy kitart a munkáshatalom mellett. Nagy Imrét I. r. vádlottal együtt szídtuk, mert nem tudott kormányozni.” – Tanúvallomás (1958. január 31.) HL 722/57.

⁴¹ Kiss István Gábor feljegyzése (1958. január 20.) HL 722/57.

⁴² A Legfelsőbb Bíróság (Szimler János alezredes, Szíjjártó Károly, Karikó Sándor őrnagyok) végzése (1958. január 4.) HL 722/57.

Bogdán az utolsó szó jogán hangsúlyozta kommunista elkötelezettségét, mondandóját ezzel fejezte be: „kérem a bíróságot, hogy mérlegelje hibáimat és igazságos ítéletet hozzon!”⁴³

A bíróság Bogdánt három évre ítélte, az alábbi indokokkal:

Az I. r. vádlott tudta, hogy [...] az ellenforradalom alatti és a tényállásban megállapított magatartása az ellenforradalmároknak a népi demokráciánk megdöntésére irányuló törekvéseit segítette elő. Ezt világosan láthatta az ő politikai képzettsége mellett az ellenforradalmi bizottságok által megszövegezett, a vádlott által aláírt és ismert határozatok követeléseiből, az államvédelmi hatóság tagjainak letartóztatásából, börtönbe szállításából, a nemzetország összetételéből, a párttagok üldözéséből, a szovjet csapatok ellen Budapesten lezajlott támadásokból, majd újabb támadásra való felkészülésből. A vádlott mindezeket látta, ennek ellenére, mint párttag teljes odaadással továbbra is az ellenforradalmat szolgálta.

Az I. r. vádlottnál, hogy tovább helyén maradt, ezt nem lehet „taktikázásnak” minősíteni, hogy mint párttagnak, a XIII. kerületben a vezetés kezében maradjon, és ezen keresztül ellensúlyozni tudja az ellenforradalmi erőket – hanem inkább karrierizmusból, egyéni érdektől vezetve ragaszkodott az I. r. vádlott minden körülmények között a vezetői beosztáshoz.

Az ítések Bogdán cselekményének összes mozzanatát karrierizmusára vezették vissza. Például: „A vádlott nemhogy a párttagokat igyekezett volna összefogni, hanem ellenkezőleg; eltanácsolta a nemzetorségból a becsületes embereket.”⁴⁴

Erről az ítéletről – ellentétben az 1956 utáni perek túlnyomó többségével – elmondható, hogy politikai megrendelésre született. A bíróság nyilván pontosan tudta, hogy megállapításai nem tényyszerűek, és különösen feltűnő, hogy semelyik kerületi rendőrkapitányság vezetője ellen nem kezdeményeztek eljárást,

⁴³ 1958. február. 3. HL 722/57.

⁴⁴ Bogdán József és társai I. fokú ítélete (1958. február 4.) HL 722/57.

noha az említett vádak bármelyikük esetében jóval indokolhatóbbak lettek volna. Ez esetben az igazságszolgáltatás Biszkuék káderpolitikájának rendelődött alá.

Almásiné Töröcsik Anna százados katonai ügyész március 26-i fellebbezési óvásában minden vádlottra lényegesen szigorúbb ítélet kiszabását kérte.

A fellebbezési tárgyalás 1958. június 3-án zajlott le Sömjén György őrnagy elnökletével. Erdélyi Jenő százados katonai főügyész ezt a meglepőnek tűnő megállapítást tette: „Az I. r. vádlott nem tudatos ellenforradalmár, mégis október 30. után olyan cselekményeket követett el... [...] Gyáva volt...” Szilágyi István védő⁴⁵ – elfogadva a tényállást – finoman igyekezett enyhítést elérni. Bogdán az utolsó szó jogán elmondott beszédében kitartott a korábbiak mellett: „követtünk el hibákat, de nem érdemlünk meg bünvádi eljárást. A XIII. kerület közrendjét és biztonságát biztosítottam. Semmiféle államellenes cselekményt nem követtem el. Ezeket vegyék figyelembe és mentsenek fel!”

A katonai különtanács felmentő ítéletet hozott, mégpedig „a büntethetőséget kizáró ok fennforgása” miatt. „A katonai bíróság ténymegállapításait az alábbiak szerint kiegészíti, illetőleg helyesbíti.” Az elsőfokú ítélet megállapítását, miszerint Horváth Ferenc őrnagy, miután illegalitásba kényszerült, a vezetés teljeseen Bogdán kezébe került, így értékelte:

Ezzel az elsőfokú bíróság úgy kívánta beállítani az I. r. vádlott szerepét, mintha saját maga erőszakolta volna ki, hogy az ellenforradalom időszakában a XIII. kerületi rendőrkapitányság vezetője legyen. Ezzel szemben a valóság az, ami egyébként a jegyzőkönyvből világosan kitűnik, miszerint Horváth Ferenc őrnagy az I. r. vádlottal megbeszélte, hogy a kapitányságról el fog távozni, és annak vezetését, mint parancsnok szabályszerűen átadja szervezetszerű helyettesének, az I. r. vádlottnak. Semmiféle olyan ténykedés nem történt tehát az I. r. vádlott részéről, amiből arra lehet következtetni, hogy mintegy a saját kezére

⁴⁵ Balogh Zsigmond már január végén visszaadta a megbízatását.

kívánta volna kijátszani a kapitányság vezetését Horváth őrnagy távozása után.⁴⁶

Sömjének megállapították, hogy a forradalmi bizottság megválasztása felsőbb utasításra történt, ebben Bogdánnak sem kezdeményező, sem vezető szerepe nem volt. Nem merült fel olyan adat, hogy az „ellenforradalom” érdekében tevékenykedett volna.

A forradalmi bizottság nyolcpontos követelését a bíróság „a körülményekhez képest eléggé mérsékelt hangú”-nak minősítette, amelyből „nem lehet határozottan ellenséges beállítottságra következtetni”.

A testület szerint Bogdán törekedett arra, hogy a népi demokratikus rendszerhez hű személyekből állítsa fel a nemzetőrséget, „ez a szándéka azonban a későbbiek során nem vezethetett sikerre”. Bizonyítottanak tartották, hogy az ÁVH-sokkal szemben sem járt el rosszhiszeműen. Ezzel kapcsolatosan az elsőfokú bíróság egyes megállapításait egyenesen iratellenesnek minősítették.

A november 4-i fegyverkiosztást illetően a Legfelsőbb Bíróság

[...] a bizonyítékok egybevetésével arra a meggyőződésre jutott, hogy a vádlott a fegyverek megszerzésében az ellenforradalmárok részére a fenti időpontban nem vett részt. A különtanács állásfoglalását az indokolja, hogy ebben az időben a rendőrkapitányság udvarán nagyszámú, részben felfegyverzett ellenforradalmár tartózkodott. Nincs adat arra, hogy a Mátyás laktanyából áthozott fegyverekért az I. r. vádlott küldött volna, illetve az I. r. vádlott intézkedésére szállították át a rendőrkapitányságra a fegyvereket. Tény az is, hogy az I. r. vádlott jelen volt, amikor a fegyverek a rendőrkapitányság udvarára érkeztek. A Legfelsőbb Bíróság véleménye szerint az adott körülmények kö-

⁴⁶ Ezzel kapcsolatban Horváth Ferenc őrnagy helytelennek találta a Legfelsőbb Bíróság Katonai Bíróság megállapítását: „nem megállapodás alapján, hanem felszólításra hagytam el az épületet”. (1959. szeptember. 15. Miniszteri iratok MNL OL 288. f. 30/1959/719. ó. e.

zött nem volt arra szükség, hogy az események következtében felzaklatott ellenforradalmárok részére az I. r. vádlottnak személyesen kelljen kiosztani a fegyvereket. Az ellenforradalmárok vitték azokat anélkül is, hogy arra bárkitől engedélyt, vagy biztatást kaptak volna. A vádlott személyének az előtérbe hozása a november 4-én délelőtt történt fegyverkiosztással kapcsolatban Csizmadi tanú és a III. r. vádlott [Homola László] részéről célzatosnak látszik. Nevezettek ugyanis akként kívánták beállítani a történetet, mintha az I. r. vádlottnak aktív része lett volna abban, hogy a huligánok egy része fel tudta magát fegyverezni.

Homolát – akinek igen jelentős része volt az angyalföldi ellenállásban – a forradalom leverése után éppen Bogdán tartóztatta le. A Legfelsőbb Bíróság szerint terhelő vallomását a bosszún túlmenően az indokolja, hogy ha a fegyverek kiosztása Bogdántól indult ki, az ő bűnössége kisebb jelentőségű. Sömjének szerint ugyanezért tett hasonló vallomást Csizmadi Ferenc is. Így a különtanács azt vélelmezte, hogy bár Bogdán ott volt, de nem vett részt a fegyverek kiosztásában, amelyet nem is tudott volna megakadályozni.

Véleményem szerint Homola esetében igaz lehet a Legfelsőbb Bíróság megállapítása, ám Csizmadinak nem állhatott érdekében Bogdánról hamisan azt állítani, hogy ő adta ki a fegyvert, hiszen ezzel magán aligha segített volna. A felkelőparancsnok több elmondásából nagyon valószínűnek tűnik, hogy Bogdán november 4-én reggel talán egy órára szakított az összes beidegződésével, és erre az időre azonosult a tömegek szabadságvágyával. Ekképpen – ha visszafogottan is – átállt a szabadságharcosok oldalára. Szerencséjére ezt nem tanúsították többen.

Így ért véget Bogdán nyolc hónap és hatnapos fogsága. Visszanyerte szabadságát, de többé nem szolgálhatott rendőrként, mi több, a BM még elhelyezkedésében is gátolta, ezért nem

vették fel a Geofizikai Intézetbe sem.⁴⁷ 1990-ben semmissé nyilvánították az 1958-as ítéleteket.

Az 1956-os forradalom megtorló pereinek túlnyomó többsége meggyőződésem szerint nem volt koncepciós, a kíméletlennek bizonyuló népbíróóságok a kivizsgált tények alapján ítéleztek, vagyis a súlyos tragédiákat elsősorban nem ők, hanem a pártállami jogrendszer idézte elő. Voltak azonban kivételek is, amikor bizonyos politikai szempontok túl erősnek bizonyultak. Legismertebb példa erre Nagy Imre és társai pere, de szintén fontos példa a legendás forradalmár, Angyal István vádirata és ítélete, amelyekben felismerhetetlenül eltorzították vallomásait, amelyben Kádár Jánossal történő tárgyalásairól beszélt. Ekkor Kádár felelősségének elkendőzése minden más szempont felülírt, így koholmányokkal egészítették ki az egyébként tényeken alapuló rekonstrukciót.

A fent tárgyalt eljárás az 1956-os megtorlás idején ritkán alkalmazott konstrukciós alapon folyt le – más kerületben nem történt ehhez hasonló –, amelynek hátterét – a források teljes hiányában – csak valószínűsíthetjük: Biszku Béla igen erős érdekvégyesítő pozíciót vívott ki magának, és számára nagyon fontos volt Hamza Béla alezredes fontos pozícióba juttatása. Ezt bizonyítja további karrierje is: kegyeltje még sok évig vezette a XIII. kerületi kapitányságot, és 1967-ben, a nagy októberi szocialista forradalom 50. évfordulójának alkalmából ezredessé léptették elő.⁴⁸ Bogdán Józsefnek nyilvánvalóan nem voltak ennyire magas összeköttetései, de elítélését károsnak tarthaták, főként amiatt, hogy az „elvtársak” ennyire nagy számban és ennyire elszántan tiltakoztak. Végül megtalálták a számukra legcélravezetőbb megoldást: Bogdánt felmentették, de – hogy a továbbiakban ne keltsen feszültséget – eltávolították a BM állományából.

⁴⁷ Bogdán József levele Biszku Bélának 1959. IX. 3. Miniszteri iratok MNL OL 288 f. 30/1959/719. ó. e.

⁴⁸ MNL OL XIX-A-83-b 3311-3370/1967. Keretlegény múltjáról a későbbi beosztottjai is tudtak, azzal a „legendával”, hogy Hamza feladata a „belülről bomlasztás” volt (Bruzsa Gáborné személyes közlése, 2000).